

ВІДГУК

офіційного опонента
про дисертаційну роботу Лемещенко-Лагоди Вікторії Володимирівни
«Лексикографічні традиції фіксації національно-маркованих одиниць у
гельській та шотландській Скотс міноритарних мовах і британському
варіанті англійської мови»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з планами й напрямками науково-дослідних робіт наукових установ і організацій, державними планами та галузевими науковими програмами. У сучасному дедалі інтенсивніше глобалізованому, а точніше кажучи, уніфікованому, світі завдання зберегти свою національну, культурну, світоглядну, мовну самобутність набуває актуальності для будь-якого європейського народу. Особливо значущою ця проблема стає в ситуації тривалих контактів з політично й економічно потужними сусідами. Саме в такій ситуації опинилися мови Шотландії – гельська і Скотс. Для українського суспільства вивчення ситуації з міноритарними мовами, або мовами національних меншин чи окремих етнічних груп населення, шляхи створення умов і засобів для їхнього збереження та розвитку є надзвичайно важливим з огляду на правовий статус таких меншин та їхніх мов в Україні. Таким чином, актуальність і суспільна вага теми рецензованої дисертації В.В. Лемещенко-Лагоди не підлягають сумніву. Аналіз досвіду розв'язання цих проблем в інших європейських країнах, безперечно, може стати корисним і для України, де виконано розглядувану дисертацію, за умови, наголосимо, врахування специфіки її мовної ситуації, історії, культури, національного менталітету українців.

Обрана тема дисертації концептуально та методологічно пов'язана з науково-дослідницькою темою кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного мовознавства та перекладу Українського державного університету імені Михайла Драгоманова «Корпусні лінгвістичні дослідження у зіставному та прикладному аспектах» (номер державної реєстрації 0120U101670 від 18.03.2020 р). Тему дисертації В.В. Лемещенко-Лагоди затверджено на засіданні вченої

ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 6 від 24 грудня 2020 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновів і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з текстом дисертації В.В. Лемещенко-Лагоди переконує в тому, що його авторка добре обізнана зі станом опрацювання проблеми міноритарних мов не лише в Шотландії, а й загалом в англomовному світі і, ширше, в європейському мовному просторі. Це уможливило й об'єктивне висвітлення в рецензованій праці проблеми виділення національнoмаркованої лексики та способів її моделювання в шотландській лексикографічній традиції у зіставленні з традиціями інших країн, насамперед в Україні, де й виконано обговорювану дисертацію. Широкий контекст зіставлення обраної групи лексики сприяв її поглибленому фаховому аналізу й переконливості одержаних висновків.

У *Вступі* дисертантка аргументовано виклала концепцію свого наукового дослідження, обґрунтувала його актуальність, новизну аналізу порушених проблем, його теоретичне й практичне значення, а також подала трактування основних понять в концептуальному та методико-процедурному апараті своєї праці, зокрема *національнoмаркована лексика*, співвідношення цього поняття з поняттями *реалія*, *культурно зумовлені слова*, *культурномаркована лексика*, *безеквівалентна лексика*, удокладнила критерії формування джерельної та фактичної основи дисертації.

Перший розділ дисертації «Теоретичні засади дослідження національнoмаркованих одиниць у сучасній лінгвістиці» (сс. 30-76 дис.) висвітлює стан опрацювання національнoмаркованої лексики в сучасній лексикології, насамперед англomовній та українській. На показовому науковому, мовознавчому і загалом гуманітаристичному (суспільствознавчому, соціологічному, політологічному, історичному та культурологічному) матеріалі обговорено проблеми й терміни, засадничі для опрацювання теми рецензованої дисертації В.В. Лемещенко-Лагоди: *нація*, *народ*, *культура*, *національна і культурна ідентичність*, *мовна свідомість*, *мовна ідентичність*. Цілком закономірний докладний аналіз зазначених понять у мовній ситуації Шотландії

заклав надійну основу для дальшого вивчення національномаркованої лексики шотландських міноритарних мов - гельської та Скотс, а також для з'ясування принципів їхньої лексикографічної фіксації у розлогій історичній ретроспективі. Окремо відзначимо підрозділ 1.3.2. цього розділу з аналізом принципів тематичної класифікації національномаркованої лексики в працях шотландських лінгвістів і загалом у сучасній лінгвістиці.

Другий розділ «Методологічна база дослідження лексикографічних традицій фіксації національно-маркованої лексики» (сс. 77-95 дис.) розглядуваної дисертації присвячено викладу результатів вивчення досвіду лексикографічної фіксації національномаркованих груп лексики досліджуваних міноритарних мов Шотландії. В.В. Лемещенко-Лагода докладно аналізує поняття мега-, макро і мікроструктури словників, принципи побудови дефініцій, міру співвідношення в них енциклопедичної і лінгвістичної інформації. Цілком переконливо дисертантка доводить, що незалежно від типу та обсягу словник міноритарної мови повинен подавати читачам широкий спектр культурної та історичної інформації (с. 85 і далі дис.). Таке змістове тло употужнює лексикографічну модель насамперед національномаркованої лексики мови меншини й увиразнює самотність світосприйняття, мислення, комунікації носіїв такої мови. Заслуговує на схвалення й запропонована комплексна чотириетапна методика вивчення лексикографічної фіксації національномаркованої лексики в шотландських гельській мові і мові Скотс – від формулювання теоретико-методологічного підґрунтя й процедурного апарату дослідження до випрацювання оригінальної тематичної класифікації національномаркованих лексем й аналізу їхньої формально-семантичної будови у зіставленні з лексемами британського варіанта англійської мови.

У третьому розділі «Еволюція принципів лексикографування та періодизація лексикографічних процесів у Шотландії» (сс. 97-126 дис.) В.В. Лемещенко-Лагода докладно розглянула етапи становлення традиції лексикографування гельської мови і мови Скотс, періодизацію словників цих міноритарних мов та випрацювання їхньої структури і метамови, а також типологію наявних словників – від глосаріїв до тезаурусів загальнономовного та

термінологічного типів і навчальних словників ХХІ ст. Як якісно новий напрям розвитку лексикографії аналізованих мов виділено створення онлайн-словників.

Четвертий розділ «Фіксація національно-маркованих одиниць шотландських гельської мови та мови Скотс у лексикографічних джерелах крізь призму британського варіанта англійської мови» (сс. 127-154 дис.) вмістив розгляд структури словникових статей і дефініцій різних тематичних класів і підкласів національномаркованої лексики досліджуваних мов, окрему увагу приділивши специфіці подання такої лексики в словниках гельської мови і мови Скотс на противагу словникам британського варіанта англійської мови.

У *п'ятому розділі* «Тематична класифікація національно-маркованих одиниць (на матеріалі британського варіанта англійської мови як мови-посередника у словниках шотландських гельської мови та мови Скотс)» (сс. 155-173) ретельно проаналізовано структуру дефініцій різних тематичних класів і підкласів національномаркованої лексики міноритарних мов Шотландії – гельської та Скотс, подано висновки про її залежність від типу словника, часу його укладення та його призначення.

У *Висновках* зроблено переконливі узагальнення щодо тенденцій розвитку традиції лексикографічного моделювання міноритарних мов Шотландії – гельської і мови Скотс, а також наголошено на актуальності дальшого вивчення національномаркованої лексики мов світу не лише для збереження загрожених мов, а й для збереження національної ідентичності етнічних та етнографічних груп мовців, що ними послуговуються.

У *Додатках* до дисертації В.В. Лемещенко-Лагоди подано кількісний розподіл національномаркованої лексики шотландських гельської мови та мови Скотс за тематичними класами й підкласами, а також вміщено пізнавальні діаграми з територіальним розподілом досліджуваних міноритарних мов Шотландії.

Наукова новизна отриманих результатів. Великою мірою новим для української лінгвістики й типологічного мовознавства є самий об'єкт вивчення розглядуваної дисертації – міноритарні мови Шотландії, гельська і Скотс. Зіставлення їх національномаркованих тематичних груп лексики з британським

варіантом англійської мови уможливило визначення як позамовних, так і внутрішньомовних чинників збереження таких номінацій в історичній і культурній пам'яті мовців. Вивчення такого різновиду лексики становить неабиякий інтерес не лише для фахівців з англійської мови і мов Шотландії, а й для українців, насамперед словників, у зв'язку з актуальністю проблеми мовного складника національної ідентичності, ролі мови у формуванні національної свідомості громадян в обставинах багатомовної і багатокультурної держави.

Практичне значення одержаних результатів зумовлено як самим об'єктом рецензованої дисертації В.В. Лемещенко-Лагоди, так і обраною комплексною методикою його аналізу. Поданий фактичний матеріал національномаркованої лексики шотландських міноритарних мов – гельської та Скотс, випрацьована її оригінальна тематична класифікація становлять цінний матеріал для укладання різних типів словників не лише міноритарних, загрожених мов, а й загалом для сучасних мов світу, оскільки цікавість до такої лексики зросла у зв'язку з інтенсивним процесом глобалізації та необхідністю збереження національномовної самобутності української та інших слов'янських мов. Результати вивчення досвіду збереження міноритарних мов Шотландії, зокрема створення для них навчальних словників, без сумніву, буде корисним для українських соціолінгвістів у зв'язку з проблемами взаємодії української мови з мовами національних меншин України, удосконаленням мовної політики Української держави.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в публікаціях. Основні теоретичні та практичні результати виконаного дослідження оприлюднено в 17 одноосібних публікаціях В.В. Лемещенко-Лагоди, з них у 4 – у фахових виданнях України. Дисертація також пройшла належну апробацію на всеукраїнських і міжнародних наукових форумах. Показовий фактичний матеріал, ретельно й сумлінно проаналізований, надійна теоретико-методологічна й процедурна база розглядуваної дисертації надають їй висновкам обґрунтованості й вірогідності.

Дискусійні положення, зауваження та пропозиції.

Будь-яке оригінальне наукове дослідження містить положення й висновки, що викликають дискусію, а без неї науці, як відомо, загрожує застій. На нашу думку, таких скдажників не позбавлене й дисертаційне дослідження В.В. Лемещенко-Лагоди. Своїми дальшими міркуваннями прагнемо спонукати дисертантку звернути на них окрему увагу.

1. Саме з огляду на широке закрощення проблематики дисертації в першому теоретичному її розділі, а також у зв'язку з тим, що дисертацію виконано в Україні, вважаємо, що В.В. Лемещенко-Лагоді слід було б ґрунтовніше висвітлити стан опрацювання національномаркованої лексики в українському мовознавстві, як в україністиці, де накопичено величезний досвід не лише теоретичного вивчення такого різновиду лексики, а й практичний досвід її лексикографічного моделювання, так і в українській германістиці, кельтистиці та типологічному й зіставному мовознавстві. Маємо на увазі теоретичні дослідження й оригінальні словники В.В. Жайворонка «Знаки української етнокультури» (Київ, 2006), Н.В. Хобзей «Гуцульська міфологія» (Львів, 2002), колективні дослідження – словники та антології львівської школи лінгвокультурологів на чолі з Н.В. Хобзей «Лексикон львівський: поважно і на жарт» (Львів, три видання, останнє 2015) та «Гуцульський світ» (Львів, 2002) та інші праці.

2. Коректив, на наше переконання, потребують і вживані у викладі терміни *мега-*, *макро-* і *мікроструктура словника* (с. 82 і далі та інші тексту), особливо твердження про їхню гнучкість (варіативність) та жорсткість (обов'язковість, регламентованість (див. зокрема на с. 86 дис. висновок про більшу жорсткість мікроструктури словника). За всієї специфіки мовознавчої, зокрема й лексикографічної термінології англійської та українськомовної традицій спільним і принциповим для них у визначенні структури словника є розрізнення самого його корпусу і його довідково-навчального спорядження, супроводу й видавничого оформлення. Щодо цього, варто було б взяти до уваги класичні, аж ніяк не застарілі, принаймні, англійські праці з типології словників Л. Зґусти «Підручник із лексикографії» (L. Zgusta. Manual of Lexicography) (Прага, 1971) або С.І. Лендау «Словники: мистецтво та ремесло лексикографії» (S.I. Landau.

Dictionaries: the Art and Craft of Lexicography») (Кембридж, 1989, 2-е вид.) (в українському перекладі О. Кочерги – Київ, 2012). З огляду на загальноприйняті трактування, виникає сумнів стосовно доцільності виділення терміна *мегаструктура* та визначення обсягу змісту термінів *макроструктура словника* і *мікроструктура словника*.

3. Проблема дефініювання номінацій – слів і словосполук – у словниках різних типів, зокрема етнолінгвістичних і лінгвокультурологічних, незмінно перебуває у фокусі уваги лексикографів. Для національномаркованої лексики вона важлива особливо, оскільки потребує об'єднання енциклопедичної інформації з інформацією власне мовною, лінгвістичною, їхнього пов'язання з національною пам'яттю та національною ідентичністю носіїв мови, модельованої у словнику. У п'ятому розділі дисертації ретельно проаналізовано структуру дефініцій окремих тематичних класів і підкласів національномаркованої лексики гельської мови і мови Скотс, проте не уявлено висновки в прикладах дефініцій конкретних слів досліджуваних тематичних груп. Саме аналіз реальних дефініцій, їхнє зіставлення в словниках різного часу і різного типу уможливило б з'ясування тенденцій розвитку традиції лексикографічного моделювання національномаркованої лексики, дало б змогу судити про переваги тих чи тих підходів, способів і засобів її лексикографічного опису для міноритарних мов.

Проте наші зауваження та побажання не ставлять під жодний сумнів оригінальність і високий науковий рівень дисертації В.В. Лемещенко-Лагоди, цінність теоретичних і практичних результатів, одержаних в розглядуваному дослідженні. У ньому не лише поставлено і в цілому успішно розв'язано актуальні, науково і суспільно значущі завдання, а й уведено в науковий і освітній обіг новий фактичний матеріал міноритарних мов Шотландії – гельської і Скотс, ефективні моделі його аналізу та осмислення, продуману тематичну класифікацію національномаркованої лексики та висновки, що неодмінно прислужаться в дальшому вивченні мовної свідомості людини, типології та характерології вербалізації національнозначущих понять та у випрацюванні апарату сучасного лексикографічного моделювання процесів мовомислення.

Особливо наголосимо на важливості для досліджень з лексикографії, соціолінгвістики та соціології мови, лінгвокультурології та типологічного мовознавства запропонованої в обговорюваній дисертації комплексної методики виділення, аналізу та опису національно-маркованої лексики мови меншини. На підставі здійсненого аналізу дисертації маємо всі підставити стверджувати, що дослідження «Лексикографічні традиції фіксації національно-маркованих одиниць у гельській та шотландській Скотс міноритарних мовах і британському варіанті англійської мови» відповідає всім вимогам до наукової кваліфікації ступеня доктора філософії, що встановлені Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44, а його авторка – Лемешенко-Лагода Вікторія Володимирівна – заслуговує на присудження їй цього наукового ступеня з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент
доктор філологічних наук,
професор, завідувач відділу
лексикології, лексикографії та
структурно-математичної
лінгвістики Інституту
української мови НАН України

Свгенія КАРПІЛОВСЬКА

